

Theory and Society, 2002. Vol. 31. No 3. P. 305.

¹. Бодрунова С. С. Концепции публичной сферы и медиакратическая теория: поиск точек соприкосновения. *Журнал социологии и социальной антропологии*. 2011, т. 14, № 1, С. 123.

¹. Dahlberg L. Rethinking the Fragmentation of the Cyberpublic: From Consensus to Contestation. *New Media & Society*. 2007. Vol. 9. No 5. P. 827–847.

¹. Сравнительное изучение цивилизаций : хрестоматия / Сост., ред. и вступ. ст. Б. С. Ерасов. Москва : Аспект Пресс, 2001. 556 с.

¹. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. Москва : АСТ, 2003. 603 с.

¹. Ритцер Дж. Макдональдизация, глобализация / американизация и новые средства потребления. *Современные социологические теории*. 5-е изд. Санкт-Петербург : Питер, 2002. С. 497–506.

¹. Зарубина, Н.Н. Трансформации рациональности в глобализирующемся мире: влияние денег. *Социс*. 2009. №4. С. 38–48.

¹. Федотова В. Г. Хорошее общество. Москва : Прогресс–Традиция, 2005. 544 с.

¹. Eurobarometr 71 Future of Europe. URL: [http:// ec. europa. eu/public_opinion/archives/eb/eb71/eb713_future_europe. pdf](http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb71/eb713_future_europe.pdf) (дата звернення: 07.06.2013).

¹. Альтерматт У. Етнопціоналізм — європейське зло. Національна ідентичність: Хрестоматія / Упоряд. Т. С. Воропай. Харків : Крок, 2002. 316 с.

¹. Бенхабیب С. Притязання культури. Рівенство і різноманітність в глобальну еру. Москва : Логос, 2003. 350 с.

The article analyzes the specifics of intercultural interaction at the present stage of development of society. It is noted that today societies and cultures are subjected to the massive pressure caused by the process of globalization, which affects the fundamental foundations of world order, creating a number of contradictions. The significance and role of consensus as a factor of intercultural interaction in the conditions of socio-cultural globalization are revealed.

Key words: conflict, intercultural interaction, socio-cultural globalization, cultural expansion, consensus.

УДК 327
ББК 66.04

Катажина Єндрацик

ВІД ДОБРОСУСІДСТВА ЧЕРЕЗ СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО ДО ПРАГМАТИЗМУ. УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ В 1991-2005 РОКАХ

Українсько-польські відносини в 1991-2005 роках характеризувалися змінною інтенсивністю. Окремі етапи цих відносин залежали від внутрішньої ситуації в обох країнах та зовнішніх чинників, насамперед, від позиції Росії, Європейського Союзу та НАТО. Упродовж майже десяти років українсько-польські відносини окреслювалися як стратегічне партнерство. Східна політика Польщі не встигла звільнитися від ідеалістичного та бажаного погляду на українських партнерів і переконання в необмежених можливостях своєї політики щодо України. Незважаючи на багато зусиль, а також заяв верхівки, великі труднощі спостерігались у подоланні взаємної недовіри та історичних суперечок (справа Меморіалу львівських орлят, акція «Вісла», питання інтерпретації подій на Волині в 1943 році). Найвища інтенсивність політичних контактів зафіксована з 1996 по 2005 рік. Після вступу Польщі до Європейського Союзу відносини з Україною почали виразно розвиватися від стратегічного партнерства до відносин, які можна назвати «прагматичними».

У дослідженнях на тему українсько-польських відносин можна зустріти велику кількість періодизацій, які часто різняться. Чітко простежується тенденція до штучного пошуку певних меж, що відокремлюють різні стадії взаємин¹. Пошук спільного знаменника для ряду подій часто видається ризиковим. Однак, виявляється, що перспектива на більш тривалий час робить цей процес набагато простішим, відбувається певною мірою мимовільний відбір важливих та менш важливих подій. У моїй монографії від 2010 року період майже 15 років (1991-2004 рр.) я розділила на чотири частини², а сьогодні більш тривалий період - чверть століття взаємин – я б розділила на три основні етапи:

¹ А. Киридон, *Українсько-польські відносини “Нова Ера” співпраці*, dspace.tnpu.edu.ua:8080/jspui/.../1/Kurudon.pdf; W.Gill, N.Gill, *Stosunki Polski Ukrainą w latach 1991 – 1993, Toruń - Poznań 1994*; K. Fedorowicz, *Ukraina w polskiej polityce wschodniej w latach 1989 – 1999, Poznań 2004*.

² Спроба періодизації українсько-польських відносин на чотири етапи: 1991-1992рр. – романтичний, налагодження стосунків; 1993-1995 рр. – охолодження; 1996-2001 – стратегічне партнерство; 2001-2004 рр. – прагматизм. Розширений і поглиблений опис українсько- польських стосунків можна знайти тут: K. Jędraszczyk, *Strategiczne partnerstwo ukraińsko – polskie. Polska w polityce niepodległej Ukrainy, aneks – kalendarium*, Poznań 2010, ss.426. Особливу увагу варто звернути на розділ IV, у якому здійснено глибокий аналіз найважливіших проблем взаємовідносин, таких як: проблема Меморіалу львівських орлят, події на Волині, приватизація Ченстоховського металургійного комбінату («Гута Ченстохови»).

- добросусідські відносини - 1991-1995 роки, пов'язані з налагодженням двосторонніх відносин на тлі нового політичного устрою;
- стратегічне партнерство - 1996-2004 рр., активізація взаємних двосторонніх відносин, декларативними та реальними проявами надання двостороннім відносинам цього рангу;
- прагматизм – з 2005 року, реальне сприйняття партнера відповідно до його декларацій, зокрема, в контексті євроінтеграційних прагнень України та членства Польщі в ЄС.

З огляду на широту даної теми та можливість виокремлення чітких меж, доцільним було б поділити опис двадцятип'ятирічних взаємовідносин (1991-2016 рр.) на дві частини - 1991-2004 та 2005-2016 рр. Дане дослідження охоплює перший період. Друга частина аналізу стане предметом іншої окремої статті.

Аналізуючи часові рамки українсько-польських відносин,³ можна стверджувати, що взаємні контакти характеризувалися різною інтенсивністю. У даному дослідженні представлено ключові події та динаміку двосторонніх відносин, упорядковано інформацію щодо цих стосунків у 1991-2004 роках.

Концепція зовнішньої політики України на початку 90-х років ХХ ст.

Україна вперше представила свої зовнішньополітичні принципи 16 липня 1990 р., коли Верховна Рада Української Соціалістичної Радянської Республіки прийняла Декларацію про державний суверенітет⁴. Однією з найважливіших, з точки зору міжнародної політики, була теза про те, що Україна має намір стати «постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках». Нейтралітет і позаблоковість стали «визначальними категоріями», які використовувалися в зовнішній політиці України на початку дев'яностих років як рівнозначні⁵. Ця концепція також отримала назву «Доктрина Павличка»⁶. Дана доктрина передбачала, що Україна повинна бути державою нейтральною і безатомною, не пов'язаною з жодним військовим блоком.⁷ Кінець даній концепції був покладений приєднанням України до програми «Партнерство заради миру» в лютому 1994 року⁸.

Нейтралітет був тісно пов'язаний з баченням так званого «третього шляху». Українські політики опиралися на три чи, можливо, чотири орієнтири щодо зовнішньої політики. Перший включав різні погляди на інтеграцію або альянс з Росією, другий – інтеграцію з європейськими та євроатлантичними структурами, а третій – так званий україноцентричний («українська специфіка»), що передбачав нейтралітет і позаблоковість⁹.

У цей період зароджується концепція «багатовекторності» або «геополітичного кола», що зводиться до переконання, що усі країни навколо України є її політичним пріоритетом, при чому дата концепція не обмежувалася лише сусідніми країнами.

«Багатовекторність» по суті передбачала перенесення ідеї про нейтралітет та позаблоковість і зводилася до уникнення окреслень, зрозумілих для міжнародної спільноти,

³ К. Jędraszczyk, *Strategiczne partnerstwo ukraińsko – polskie. Polska w polityce niepodległej Ukrainy, aneks – kalendarium*, Poznań 2010, s. 373 - 394

⁴ Декларація про державний суверенітет України (16.07.1990), www.zakon.rada.gov.ua

⁵ Про історичні джерела нейтральності в Україні див.: О. Павлів, *Нейтралітет у зовнішній політиці України: теорія і практика*, „Підтекст”, № 21(91), 13-26.05.1998.

⁶ Від прізвища Дмитра Павличка, який у 1990-1994 роках був головою комісії ВР з закордонних справ.

⁷ Декларація про державний суверенітет України, rozdział IX, portal Нормативні акти України, www.nau.kiev.ua/cgi-bin (20.03.2003)

⁸ Положення про позаблоковість та нейтралітет уже не знаходимо в Конституції України від 28 червня 1996 року. Постулат про нейтралітет і позаблоковість, що з'являється в українській політиці безпеки, суттєво вплинув на форму зовнішньої політики України. На думку Анатолія Зенка, положення про позаблоковість були спрямовані на те, щоб запобігти приєднання України до військових структур, які з'являлися на території колишнього Радянського Союзу, але однозначно не суперечили іншим об'єднанням. Уже в 1993 році Анатолій Зленко усвідомлював, що нейтралітет і позаблоковість є штучними категоріями. Він визнав, що спочатку вони були необхідними, аби примирити різноманітні «політичні смаки, стереотипи та ілюзії українського істеблішменту» та полегшити «маневрування у морі світової політики». Варто підкреслити, що ці категорії розуміли як рівну відстань від Росії та Сполучених Штатів, або, як це більш часто визначалося, від Сходу та Заходу. Були перехідними поняттями, відповідали потребам геополітичної ситуації і, природно, відійшли з мови політики

⁹ О. Павлів, *Нейтралітет у зовнішній політиці України: теорія і практика*, „Підтекст”, № 21(91), 13-26.05.1998, с. 24.

власних пріоритетів, що фактично певною мірою демонструвало нейтральне ставлення¹⁰. «Багатовекторність» у зовнішній політиці України 1991-1993 рр., тобто на початковому етапі становлення незалежності, могла б бути навіть корисною стратегічною тактикою, але з часом, відсутність конкретної стратегії загрожувала невизначеністю. Слід зазначити, що офіційно «багатовекторність» не була встановлена законом, а її популярність протягом багатьох років обумовлювалася широкими можливостями, які вона давала для визначення цілей. Традиційно, вибір політичної орієнтації в Україні був розподілений між проєвропейським і проросійським напрямками, але насправді вибір не був зроблений взагалі, обрано «багатовекторність», що дало можливість уникнути розбрату та конфронтації між двома величезними елітними таборами. Таким чином, «багатовекторність» дозволила приховати той факт, що не було зроблено жодного вибору¹¹.

Огляд домінуючих концепцій зовнішньої політики України в 90-х роках показує, що у них є більше спільного, ніж відмінного. Усі вони певною мірою проповідують вибір «третього шляху» та балансу, вони є проявом побоювань щодо незворотності вибору однієї з альтернатив.

На шляху до добросусідства

Датою початку офіційних українсько-польських відносин можна вважати 24 серпня 1991 року, проголошення незалежності України, однак за відсутності відповідних нормативно-правових актів та атмосфери «очікування» на розвиток міжнародної ситуації, українсько-польські відносини залишалися призупиненими¹². Однак немає жодних сумнівів в тому, що ключовим моментом для двосторонніх відносин з точки зору міжнародного права є визнання держави де-юре. Відтак, визнання України Польщею відбулося 2 грудня 1991 року. На референдумі 1 грудня 1991 року, 76% українських виборців проголосували за незалежність, проти – 9,15% виборців. Леонід Кравчук виграв президентські вибори в першому турі, отримавши 61,59% голосів¹³. Наступного дня після референдуму, незалежність України була визнана Польщею та Канадою, тобто країнами, яким з огляду на історичні зв'язки та чисельність української меншості залежало на «гарному початку» взаємин. Президент Леонід Кравчук у своєму інтерв'ю «Культурі» на початку січня 1992 року, заявив, що дякує польській меншині в Україні за підтримку ідеї незалежності України¹⁴.

У висловлюваннях політиків та українських публікаціях неодноразово підкреслювався той факт, що саме Польща першою визнала незалежність України¹⁵. Анатолій Зленко зазначає, що саме «прихильники» України – Польща та Канада – змагалися за те, хто першим зробить цей жест. Різниця у часі спрацювала на користь Польщі. З визнанням незалежності України Сполучені Штати та країни Західної Європи зволікали, боячись неконтрольованого розпаду Радянського Союзу та визнання нової держави проти позиції Москви. У той же час тривала робота щодо нового об'єднання. У Віскулах (Біловезька Пуща, Білорусь), 8 грудня 1991 року було підписано декларацію про розпад Радянського Союзу та укладено угоду про створення Співдружності Незалежних Держав. Цей документ був підписаний знову за участю інших союзних республік, окрім Грузії та Прибалтики, 21 грудня 1991 року. Тільки після цих подій - 25 грудня - США визнали незалежність України, а услід за ними це зробили й інші західні країни¹⁶.

З точки зору польських національних інтересів, що передбачали незалежність від Москви та об'єднання з Заходом, проголошення Україною незалежності 24 серпня 1991 року було несподіваним подарунком як на даний момент, так і в довгостроковій перспективі. Для

¹⁰ Н. Михальченко, *Українское общество: трансформация модернизация или лимитроф Европы?*, Киев 2001.

¹¹ С. Дацюк, *Конец многовекторности*, Центр стратегических инициатив, www.csi.com.ua, 23.09.2005.

¹² Варто відзначити візит прем'єр-міністра України Віктора Фокіна до Варшави 3-4 жовтня 1991 року. Він зустрівся з міністром закордонних справ Кшиштофом Скубішевським та прем'єр-міністром Кшиштофом Білецьким. Переговори були присвячені майбутньому ядерної зброї, зосередженої в Україні, виведенню радянських військ з Польщі та польсько-українському договору.

¹³ Другим був В'ячеслав Чорновіл – 23,27%, жоден з решти кандидатів не здобув навіть 5 % голосів.

¹⁴ В. Osadczuk, *Pragniemy ścisłej współpracy z Polską (wywiad z prezydentem Ukrainy L. Krawczukiem)*, „Kultura”, 1992, nr 1-2.

¹⁵ Див.; напр. *Wystąpienie ministra sprawa zagranicznych Ukrainy Anatolija Zlenki w Ośrodku Studiów Wschodnich* 22.03.1994, „Biuletyn Ukraiński” (OSW), nr 3, marzec 1994, s. 17. У виступі міністр зазначив: Пам'ятаємо і високо цінуємо те, що Ваша держава першою серед інших країн визнала незалежність України».

¹⁶ Т. А. Olszański, *Trud niepodległości. Ukraina na przełomie tysiącleci, Kraków 2003*, s. 31-36.

Варшави, це був чудовий геостратегічний шанс¹⁷. Однак, існували і серйозні загрози. Дестабілізація та конфлікт з сусідами були так само ж ймовірними, як і оптимістичні сценарії. З польської точки зору, найважливішими в цей час були ламання польсько-українських стереотипів і упереджень, а також створення нових добросусідських відносин. Досягненню цієї мети мала слугувати політика «двосторонності». Політична стратегія цього періоду полягала в тому, аби не антагонізувати відносини з Радянським Союзом (згодом Росією) і зменшити американський тиск на уповільнення фактичного відділення України від Радянського Союзу¹⁸.

Концепція «двосторонності» у польській східній політиці припала на 1989-1992 роки. Дана політика була спрямована на утримання добросусідських відносин з комуністичним центром у Москві, при одночасній підтримці союзних республік, особливо сусідніх з Польщею, у їхніх прагненнях до незалежності¹⁹. Останній вектор був надією на ослаблення Радянського Союзу, а згодом і на його крах. Концепція «двосторонності» польської зовнішньої політики мала вплив на відносини з Росією та Україною та визначила тенденції у взаємовідносинах на найближчі кілька років. Початок реалізації цієї концепції виявився вигідним для союзних республік, підвищивши їхнє місце на міжнародній арені, а для України це було випробуванням міжнародного співробітництва. Активно підтримуючи Україну, Польща наразилась на критику не тільки з боку Радянського Союзу (Росії), а й Заходу, який у політиці «двосторонності» бачив елемент ослаблення позиції Михайла Горбачова.

Уже наприкінці 1991 року було зрозуміло, що політика «двосторонності» є недієвою у нових політичних реаліях. Поряд з «двосторонністю» у польській зовнішній політиці з'являється дуалізм, спричинений відсутністю координації діяльності з боку принаймні двох центрів, що вирішують питання польської зовнішньої політики - президента та уряду.

Одним із проявів дуалізму стала подія 5 грудня 1991 р., коли президент Лех Валенса в інтерв'ю російському телебаченню висловив свою підтримку Михайлу Горбачову та його прагненням відновлення Радянської держави. Така заява, зроблена через кілька днів після офіційного визнання Польщею незалежності України, викликала незадоволення з боку української сторони. Від імені українського уряду міністр Анатолій Зленко наголосив на дисонансі обох подій, відзначаючи, що визнання незалежності України не повинно йти паралельно з одночасними заявами про підтримку реінтеграційних планів Михайла Горбачова²⁰.

З 1992 року в Польщі відбувався пошук нової формули відносин з Україною та Росією. Уряд Яна Ольшевського (21 грудня 1991 р. - 4 червня 1992 р.) прагнув до зближення з Україною²¹. Відродилась так звана концепція «Міжмор'я», тобто союз країн, що розташовані між Балтійським і Чорним морями. Великою популярністю в Україні користувався лідер Конфедерації незалежної Польщі Лешек Мочульський, який був прихильником цієї ідеї.

В уряді Ганни Сухоцької (10 липня 1992 р. - 28 травня 1993 р.) міністром закордонних справ був Кшиштоф Скубішевський. Він запропонував політику «рівної відстані», тобто однакова участь у відносинах з Росією та Україною. Ця формула сприяла уникненню дилеми «Москва чи Київ?». На той час тривають переговори щодо «Угоди про добросусідство, дружні відносини та співробітництво» (переговори відбувалися в два тури – 27-28 січня 1992 року та 11-12 березня 1992 року). Перший міжнародний договір між Республікою Польща та незалежною Україною, підписаний 18 травня 1992 року, передбачав непорушність державних кордонів та відмову від усіх територіальних претензій, а також виключив висування їх у подальших взаєминах. Договір між Польщею та Україною створив правову основу для розвитку двосторонніх відносин в усіх сферах життя. Відкрилися також широкі можливості для національних меншин – польської в Україні та української в Польщі. Важливе місце

¹⁷

¹⁸ J. Strzelczyk, *Ucieczka ze Wschodu. Rosja w polskiej polityce 1989-1993*, Warszawa 2002, s. 272-272.

¹⁹ Про польську східну політику і концепцію двосторонності писали M. Całka, *Polska-Rosja-Ukraina. Perspektywy, szanse i zagrożenia*, [w:] *Polska o Rosji. Strategiczne sprzeczności i możliwości dialogu*, red. A. Magdziak – Miszewska, Warszawa 1998, J. Nowakowski, *Polska polityka wschodnia 1991 roku*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej 1991”, J. Strzelczyk, *Ucieczka ze Wschodu. Rosja w polskiej polityce 1989-1993*, Warszawa 2002.

²⁰ K. Fedorowicz, *Ukraina w polskiej polityce wschodniej w latach 1989-1999*, Poznań 2004, s. 75.

²¹ В уряді Я. Ольшевського міністром закордонних справ був Гжегож Костшева-Зорбас.

займали питання, пов'язані зі співпрацею у сферах культури, науки та освіти, а також культурної спадщини.

Навесні 1993 року на Нараді з питань безпеки та співробітництва в Європі у Празі Леонід Кучма представив, так званий «план Кравчука», який передбачав створення більш тісного союзу держав, що належать до Східного блоку. Українська сторона очікувала ентузіазму від Польщі. Однак, президент Лех Валенса відмовився брати участь у цій ініціативі.

Польська політична еліта вважала, що вступ до більш тісних військових альянсів з країнами колишнього Радянського Союзу призведе до віддалення від визначеного пріоритету – інтеграції до НАТО, особливо з огляду на те, що Україна ще не чітко визначила свою позицію щодо НАТО та не відмовилася від ядерної зброї, що залишалася на її території. Вступ до взаємовиключних альянсів міг би віддалити польські устремління і погіршити відносини між Польщею та Росією. Через подібні причини, країни-учасниці Вишеградської групи - Польща, Чехія, Угорщина (а з 1993 року також Словаччина) не підтримали бажання України брати участь у роботі групи. Члени групи побоювалися, що участь України змінить характер організації.

Відсутність підтримки вступу України до Вишеградської групи з боку Польщі, була інтерпретована українською стороною як одна із ознак польської дипломатії, яка прагнула підтримувати добрі відносини з усіма пострадянськими країнами, особливо з Росією, від якої залежало постачання основної сировини для польської економіки. Стриманість польської сторони також пояснювалася в Україні побоюваннями поляків, пов'язаними з об'єднанням Німеччини та можливими територіальними претензіями. У той час Україна все ще розглядала можливість залишення ядерної зброї на своїй території та вважала її розмінною монетою у відносинах з Москвою. Польща, побоюючись стану прорадянського ядерного арсеналу, підтримувала процес ядерного роззброєння України. Все це, а також відсутність щирих перемовин, спричинило охолодження відносин з Україною упродовж багатьох місяців.

Українська сторона звинуватила Польщу у неприйнятті ініціатив України²². Проте, варто зазначити, що спроби України залучити Польщу до діяльності з метою безпеки спричинялись до включення Варшави в українсько-російський конфлікт. Концепція «Міжмор'я», так само як і її «мутація» - «план Кравчука» та намір України приєднатися до роботи Вишеградської групи – створили ризик того, що Польща може стати елементом української гри з Росією. З точки зору української політики, успіх цих проектів міг принести очікувані результати, тобто зменшити ризик реінтеграційних процесів з боку Росії. Для польської національної політики вступ до схем, запропонованих українською дипломатією, був надто ризикованим і не дуже раціональним. Безумовно забракло відкритих переговорів з українським партнером, унаслідок чого, Україна протягом багатьох років була переконана в тому, що Польща трактує її як засіб для досягнення мети. Концепції пропонувані Україною, не викликали жодної реакції і відчувалося наростання недовіри у взаєминах.

Причиною більшості невдач в українсько-польських відносинах у перші роки незалежності було те, що Україні довелося присвятити багато часу тому, що Польща мала від початку – довести іншим суб'єктам міжнародного права свою незалежність у прийнятті політичних рішень. У середині 90-х років ХХ ст. Україна боролася з економічними реформами, а Польща уже пішла далі – вирішувала політичні проблеми, пов'язані з питанням приєднання до європейських та євроатлантичних структур. Україна, не маючи у той час реальних можливостей приєднання до ЄС та НАТО, прагнула наблизитися до європейських стандартів через Польщу і, цим самим, дистанціюватися від Росії.

На шляху до стратегічного партнерства

Новим президентом України 10 липня 1994 року став Леонід Кучма. Тоді здавалося, що перемога Леоніда Кучми означає перемогу російськомовних кіл, зорієнтованих на Росію, а не на Європу. Виборча кампанія була побудована на протиставленні Леоніда Кучми як кандидата, який занапастить українську незалежність, та Леоніда Кравчука, який зміцнив її більш тісною співпрацею з Заходом. У серпні 1994 року відбулася зміна на посаді міністра закордонних справ України. Міністра Анатолія Зленка, який асоціювався скоріше з політикою «насамперед Росія», змінив прибічник зміцнення західного зовнішньополітичного курсу – Геннадій

²² A. Z. Kamiński, J. Kozakiewicz, *Stosunki polsko – ukraińskie*, Warszawa 1997, s. 29.

Удовенко. Новий міністр був пов'язаний з опозиційною партією «Народний Рух України» (так званий «Рух»), яка підтримувала розширення НАТО та приєднання України до пакту. Українсько-польським відносинам сприяв факт того, що Геннадій Удовенко у 1992-1994 рр. був Послом України у Варшаві. Призначення колишнього посла в Польщі на пост міністра закордонних справ, було жестом в бік поліпшення відносин з Польщею, які були особливо напруженими в 1993-1994 роках.

Початок президентства Леоніда Кучми був сповнений успіхами на міжнародній арені. Український поворот на Захід також означав бажання надати нового виміру відносинам з Польщею. Вашингтон все більше заохочував Польщу до тісної співпраці з Україною²³. Після згаданого візиту Білла Клінтона до України, польсько-українське стратегічне партнерство обговорювалося все частіше, особливо в засобах масової інформації²⁴.

Суміжність стратегічних цілей обох країн, а отже одностайність позицій щодо основних питань міжнародної безпеки та європейської інтеграції, а також добросусідські відносини, були основними передумовами безпосереднього стратегічного партнерства.

До моменту підписання Україною, Росією та Сполученими Штатами договору про ліквідацію українського ядерного потенціалу (14 січня 1994 р. у Москві), відносини Заходу та Сполучених Штатів з Україною слід окреслювати як «обережні». Таке ставлення також знайшло відображення у відносинах між Україною та Польщею. Остаточним вирішенням питання ядерних арсеналів в Україні стало приєднання до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 16 листопада 1994 року.

З цього моменту у польсько-українських відносинах було чітко окреслено питання вступу Польщі до НАТО. Україна спочатку неохоче поставилася до польської заяви. Українська стратегія у цьому питанні полягала на тому, щоб процес приєднання сусіда тривав якомога довше, що дало б Україні час на здійснення вибору. Наразі Україна не мала наміру робити заяви щодо свого членства в пакті, аби не спровокувати Росію. НАТО також не проявляло великого інтересу до України та не було готове до її членства в структурі, пропонуючи лише програму «Партнерство заради миру».

Радикальна зміна зовнішньої політики України відбулася в 1995 році. Українська дипломатія зрозуміла, що країні загрожує ізоляція, а вираження побоювань щодо розширення НАТО породжує лише зайве напруження у відносинах з Польщею та іншими країнами-кандидатами. Візит Білла Клінтона 11-12 травня 1995 року сприяв зміні іміджу України. Нова концепція політики підтримувала вступ Польщі до НАТО (як і інших країн Центральної та Східної Європи) відповідно до принципу, згідно з яким жодна держава не має права вето щодо планів вступу іншої суверенної країни до альянсу²⁵.

Упродовж перших двох років після проголошення незалежності України категорія «стратегічне партнерство» не з'являлася в офіційних документах чи заявах. У двосторонніх контактах використовувались терміни «партнерство» та «тісне співробітництво». Стратегічними партнерами також було оголошено країни, відносини з якими ніколи не набували особливого статусу та співробітництво, з якими не вказувало на можливість значного розвитку. Таким чином, стратегічне партнерство в українській дипломатії було категорією, не визначеною з точки зору критеріїв, завдань та цілей. Поняття стратегічного партнерства використовувалася у дипломатичній мові, часто на засадах ввічливості, як тотожне категорії «добросусідських» відносин. Ігор Жовква проаналізував виступи Міністра закордонних справ

---

²³ K. Malak, *Polityka bezpieczeństwa narodowego Ukrainy, Akademia Obrony Narodowej*, nr 5107/98, Warszawa 1999, s. 80.

²⁴ Розмова з заступником держсекретаря канцелярії президента РП, віце-головою консультативного комітету президентів Польщі та України – Анджеєм Ананічем, розмова з віце-міністром закордонних справ країни – Борисом Тарасюком опублікована в „Rzeczpospolita”, 6.07.1995.

²⁵ Україна перша серед країн СНД, 14 червня 1994 року підписала з Європейським Союзом «Угоду про партнерство та співробітництво». У 1993 році пріоритетним завданням було визначено налагодження співпраці з НАТО, а в 1998 році Президент Леонід Кучма окреслив надання Україні статусу асоційованого члена як мету зовнішньої політики. Україна була першою серед країн Співдружності Незалежних Держав в лютому 1995 року долучена до програми «Партнерство заради миру», а в липні 1997 року було підписано Хартію про особливе партнерство між Україною та НАТО.

України за період з 2000 до 2002 року. Він стверджує, що в цих виступах частіше ніж інші з'являються лише три країни: Сполучені Штати, Росія та Польща. Стратегічним партнером найчастіше називають Росію, потім Сполучені Штати та Польща²⁶. «Стратегічне партнерство» як категорія, що використовується у мові дипломатії, є наслідком принципу «багатовекторності». Еволюцію зовнішньополітичних принципів можна спрощено представити таким чином: коли з'ясувалося, що політика позаблоковості не може бути реалізована на практиці, з метою уникнення переходу України у стан політичної ізоляції на міжнародній арені було запроваджено політику «багатовекторності». Проте, вона мала багато недоліків, тому для уточнення пріоритетів використовувалась категорія стратегічного партнерства²⁷.

В польсько-українських відносинах це поняття вперше з'являється у повідомленні про результати засідання Консультаційного комітету президентів України та Республіки Польща, яке відбулося 27-28 вересня 1995 року. Найважливішим документом про стратегічне партнерство була Спільна декларація Президента України та Президента Республіки Польща, підписана під час візиту Леоніда Кучми до Польщі 26 червня 1996 року.

Польща і Україна, заручившись підтримкою Сполучених Штатів, відчували себе більш впевнено у стосунках з Росією. Польща відходила від політики «двосторонності» і звучали заяви щодо необхідності поліпшення відносин з Україною, навіть за рахунок стосунків з Росією. Україна краще справлялася з дипломатичними відносинами з Росією, чим набувала визнання на Заході. Співпраця між Польщею та Україною була елементом противаги позиціям Росії для обох країн.

Стратегічне партнерство між Польщею та Україною розпочалося з візиту Президента України Леоніда Кучми до Варшави 25 червня 1996 року. Всупереч побоюванням, що інтерес новообраного Президента Польщі українським напрямом зовнішньої політики не буде більшим, ніж попередньо, Президент Александр Квасневський зустрівся з Леонідом Кучмою через кілька місяців після інавгурації.²⁸ У 1996 році було здійснено аж чотири офіційні візити. Двосторонні відносини між Польщею та Україною в значній мірі були реалізовані обома президентами. Частота зустрічей голів обох країн була надзвичайно великою в порівнянні з іншими двосторонніми відносинами. Президенти намагалися вплинути на відродження політичних, економічних, військових та суспільних відносин і спільно діяти на міжнародній арені. 21 травня 1997 р. підписано Спільну заяву президентів України та Республіки Польща «До порозуміння і єднання», яка підкреслила величезний багаж спільного історичного досвіду – війни XVII і XVIII століттях, антиукраїнські дії польської влади в 20-30-х роках ХХ століття, переслідування польського населення в Радянській Україні у сталінські часи, а також польсько-український конфлікт у 1943-1944 роках та акція «Вісла». Зміст заяви був результатом компромісних домовленостей, що тривали до останньої хвилини. У початковій версії хотіли проігнорувати проблему кривавих подій на Волині. Також не вдавалося дійти до порозуміння і президентам, які самі редагували фінальну версію. Обидві сторони дійшли згоди щодо остаточної версії формулювання: «Не можна забути кров, пролиту на Волині, зокрема, у 1942-1943 роках, жорстокість українсько-польських конфліктів у перші повоєнні роки»²⁹.

---

²⁶ Росія 22 рази, США 19 разів, Польща значно менше, тому що 9 разів. Аналізуючи період з січня 1992 року по листопад 2004 року, він зауважив, що президенти Леонід Кравчук та Леонід Кучма найчастіше відвідували Росію - 21 раз (у тому числі 7 раз під час самітів СНД). Друге місце у статистиці президентських візитів займала Польща - 8 візитів (не включаючи саміти та інші міжнародні зустрічі). Динаміка цих зустрічей також важлива. Президент часто відвідував Росію після 2000 року. Раніше, як правило, це один візит на рік, пізніше в середньому дві поїздки на рік. Протилежною була ситуація у випадку з Польщею. У 2001-2004 роках поїздок до Польщі було менше. Президенти України здійснили 11 візитів до Сполучених Штатів, у тому числі 8 разів, щоб зустрітися з президентом або віце-президентом цієї країни. Див.: І. Жовква, *Стратегічне партнерство у зовнішній політиці України*, автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук, Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Київ 2004.

²⁷ *Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку*, за ред. Ф.М Рудича, Київ 2002 с. 280-285.

²⁸ Раніше президенти зустрілися 10-11 січня 1996 року. під час похорону французького президента Ф. Міттерана. А. Квасневський та Л. Кучма публічно підкреслили важливість польсько-українських відносин. Вони також висловили свою готовність сприяти розвитку цих стосунків через якомога часті особисті контакти та активізацію діяльність Консультаційного комітету президентів України та Республіки Польща.

²⁹ Зміст заяви на офіційних веб-сайтах Бюро національної безпеки www.bbn.gov.ua (20.06.2007).

Документ не викликав зацікавлення українських політиків, за винятком, можливо, деяких з них, які були тісніше пов'язані із Західною Україною та Волиню. Це доводило те, що питання історії взаємовідносин по-різному сприймалися та інтерпретувалися в залежності від того, якої частини країни вони стосувалися. Політики Східної України не розуміли або погано знали історію, яка досі жива для людей, що проживають у західній частині України. Натомість президент намагався діяти відповідно до українських державних інтересів, але в той же час наражався на звинувачення, що як політик, раніше пов'язаний з Дніпропетровськом, не бере участі в колективній пам'яті жителів Західної України і Волині³⁰. Ця проблема виразно проявилася під час відкриття ресторану і Меморіалу львівських орлят та святкування шістдесятої річниці подій на Волині. У січні 1998 року на зустрічі з акредитованими в Україні дипломатами Леонід Кучма заявив, що Спільна заява президентів України та Республіки Польща «До порозуміння і єднання» вважається однією з найважливіших дипломатичних подій 1997 року. За його словами, це була подія такого ж масштабу, як, наприклад, Договір про дружбу, співробітництво та партнерство між Україною та Російською Федерацією, підписаний у травні 1997 року³¹. З перспективи кількох років, слід зазначити, що заява, хоча і була цікавою і свідчила про добрі наміри президентів, все ж не принесла очікуваних результатів. Приклад Меморіалу львівських орлят, а також суперечки навколо святкування 60-річчя подій на Волині свідчать про те, що заяви не призводять до реального примирення. Однак слід визнати, що президенти у свій час зробили все, що могли у цьому питанні.

Кілька місяців по тому – 18 серпня 1997 року – набула чинності угода про безвізовий режим, підписана в 1996 році, що значно спрощувала процедуру перетину кордону (зокрема, скасовуючи зобов'язання мати путівки). У той час Польща взяла на себе роль «адвоката» України в Європі, підтримала її європейські прагнення до членства в Раді Європи, Центральноевропейській ініціативі та підписання Хартії «Україна – НАТО».

1999 рік відзначився в Україні підготовкою до президентських виборів, тоді як у двосторонніх відносинах між Україною та Польщею домінувало питання планів щодо будівництва трубопроводу Одеса-Броди³² та Меморіалу львівських орлят. На двосторонні взаємини також вплинула криза у Косово. Конфлікт та втручання НАТО у ситуацію в Косово, стали мірилом ставлення європейських урядів, політиків та партій до ролі США та НАТО в Європі. Операція бомбардування Белграду повітряними силами НАТО показала, що оголошений президентом України курс на партнерство з НАТО, підтримувалася не усіма партіями та викликала змішану реакцію суспільства.

Голова Верховної Ради України Олександр Ткаченко навіть закликав до створення антинаатовської коаліції України, Білорусі та Росії. Україна, все ж таки брала участь у спільних військових заходах НАТО, Польщі та України під назвою «Козацький степ» у вересні-жовтні 1999 року. Українські, польські, французькі і німецькі військові 19-26 листопада 1999 року в місті Жагань пройшли навчання в рамках програми «Партнерство заради миру» («Конкордія-99»). Спільні військові заходи спричинили те, що, незважаючи на численні голоси проти НАТО в Україні, країна не відмовилася від своїх попередніх заяв. Після багатьох переговорів (у тому числі 22 березня 2000 року під час зустрічі міністрів оборони в Жешові), обидві країни вирішили відправити польсько-український батальйон з миротворчою місією до Косово. Офіційне прощання з батальйоном відбулося 10 липня 2000 року.

З моменту вступу Польщі до НАТО у 1999 році та активізації нею зусиль щодо вступу до Європейського Союзу, українські політики боялися, що Польща більше не буде зацікавлена в Україні, і сам факт здобуття «парасолі безпеки» означатиме, що Польща більше не буде підтримувати прагнення України. Проте у січні 2000 р. польський уряд прийняв стратегію

³⁰ У Польщі, текст заяви викликав більшу політичну дискусію. Праві кола у Сеймі вказали на те, що не можна порівнювати страждання, які пережили поляки на Волині з акцією «Вісли». Ставився під сумнів і зміст Заяви про поєднання, що декларації повинні слідувати після реального поєднання, а не випереджати його.

³¹ В. Піховшек, *Найстратегічніший партнер*, „Дзеркало тижня”, 4-10.07. 1998, с. 4.

³² 24-25.02.1999 р. З офіційним візитом до України прибув прем'єр Ю.Бузек. Він був запрошений прем'єр-міністром України Валерієм Пустовойтенком. Прем'єри взяли участь в урочистому відкритті V Засідання польсько-української змішаної комісії з питань торгівлі та економічного співробітництва. Прем'єри обговорили перспективи будівництва нафтопроводу Одеса-Броди-Гданськ

безпеки Польщі, де окремим пунктом було положення про те, що Варшава хоче розвивати стратегічне партнерство з Києвом і хоче підтримувати Україну³³.

Наприкінці 2000 року Європейський Союз більше не давав Україні шансів на об'єднання. Ця поразка української дипломатії стала основною причиною відставки Бориса Тарасюка у вересні 2000 року. Посаду міністра закордонних справ зайняв Анатолій Зленко, який впровадив нові принципи зовнішньої політики України. Його «доктрина» передбачала стратегічне партнерство України з Російською Федерацією та Сполученими Штатами. Зважаючи на різницю потенціалів Росії та України, зміцнення відносин із Сполученими Штатами мали бути противагою та захистом від спроб панування Росії. Оголошення цієї доктрини означало де-факто остаточну відмову Києва від концепції зближення з Європейським Союзом, а також відмову від більш ранньої концепції «багатовекторності», в рамках якої розвивалось стратегічне партнерство з Польщею³⁴. «Доктрина Зленка» була відповіддю на зростаючу кризу у відносинах з Європейським Союзом. Нові правила в зовнішній політиці України викликали потепління у відносинах з Росією та зміни українсько-польських відносин, хоча слід підкреслити, що вони не були революційними. Спроби зберегти хороші двосторонні відносини не припинилися повністю³⁵. Однак обидві сторони усвідомили декларативний характер стратегічного партнерства³⁶.

Восени 2000 року в лісі під Києвом знайдено тіло журналіста опозиційної газети «Українська правда» Георгія Гонгадзе. Це було черговою атакою на незалежні засоби масової інформації, у якій підозрювали центральну владу. Майор Микола Мельниченко 11 квітня 2002 року звинуватив Леоніда Кучму в продажі Іраку, який підпадав під ембарго на постачання зброї, радарної установки «Кольчуга». Президент Леонід Кучма опинився в політичній ізоляції та відчував політичний ostracizm з боку представників Європейського Союзу (відхилення запрошення на урочисте святкування 10-тої річниці проголошення незалежності України). У цій ситуації Олександр Квасневський став єдиним «представником Заходу», який підтримував зв'язок з українським президентом. Під час свого візиту до Львова на початку жовтня 2002 року прем'єр-міністр Лешек Міллер зізнався, що Польща стурбована інформацією з Вашингтона щодо продажу системи «Кольчуга» до Іраку, але одночасно запевнив, що поки це питання не буде з'ясовано, Польща не змінить своєї політики і буде продовжувати підтримувати Українське прагнення вступу до Європейського Союзу³⁷. Лешек Міллер також виступив з пропозицією організувати конференцію у Варшаві за участю представників української влади, опозиції та політиків Європейського Союзу. Знаючи, однак, що заклик до зустрічі за «круглим столом» може бути оцінений українською стороною, як спроба втрутитися у внутрішні справи України, переговори називались конференцією «Україна в Європі» та підкреслювався її міжнародний характер³⁸.

Конференція була запланована на 16 жовтня 2002 року. Дискусія мала стосуватися відносин України з НАТО та Європейським Союзом, але насправді розраховувалось на те, що

³³ *Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і практичний аспекти*, Київ 2002, с. 291-292.

³⁴ S. Dębski, *Polska i kraje sąsiednie w 2001 roku*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny”, Т. 1., nr 2 (6) 2002, s. 93-96.

³⁵ Беата Сюрмач здійснила порівняння, яке показує, що після 2001 року динаміка зустрічей на рівні президента, прем'єр-міністра, міністерства закордонних справ та парламенту суттєво не зменшилась. Найменше зустрічей було зафіксовано у 2001 році - 4 (менше лише у 1993 році - 3), у 2002-2004 роках це відбувалося вже 8 разів на рік, що не відрізнялося від середньої кількості. Найбільше зустрічей відбувалося у 1999-2000 рр. - по 10 на рік, що автор пов'язує з датою вступу Польщі до НАТО та прагнення польської дипломатії нейтралізувати тривогу, яку це могло виникнути в українського партнера. Див. табл.: B. Surmacz, *Stosunki Ukrainy z Polską, [w:] Ukraina w stosunkach międzynarodowych*, pod red. M. Pietrasia, T. Karuśniaka, Lublin 2007, s. 213.

³⁶ Коли інтерес до долі Георгія Гонгадзе ослабився, 28 листопада 2000 року Олександр Мороз представив у Верховній Раді України аудіозапис, який доводить, що журналіст був викрадений та вбитий за наказом президента Леоніда Кучми. Це був початок лавини подій та найбільшої політичної кризи в історії незалежної України. Вже в грудні 2000 року в Києві та Львові розпочалися вуличні демонстрації під гаслом «Україна без Кучми». Західна Європа та Європейський Союз зрозуміли, потрібно ще багато часу, перш ніж Україна буде відповідати європейським стандартам демократії

³⁷ J. Borucki, *Targi jako sposób na nowe obchody*, „Ukrajina Młoda” 07.10.2002, *Forum zbliżyło sąsiadów*, „Uriadowy Kurjer” 07.10.2002, Claris nr 1148, 2002/10/07, Ambasada RP w Kijowie.

³⁸ Марек Сівець (голова Бюро національної безпеки) підкреслював, що, незважаючи на недостатню обізнаність з українськими реаліями на Заході, конференція дасть Україні можливість представити бачення своєї країни. Президент Олександр Квасневський навіть закликав журналістів не використовувати термін «круглий стіл» та поважати незалежність України.

опозиція та Леонід Кучма будуть примирені, а президент скористається шансом на зустріч і заявить, що країна хоче йти шляхом демократії та інтеграції з Заходом. Хоча ця конференція була позитивно прокоментована в Польщі, але існували думки, що позиція Польщі було надто нав'язливою з пропозицією організації зустрічі і варто було почекати на сигнал з української сторони. З'явилися коментарі у пресі про те, що в Польщі виникає все більше проблем з виконанням функцій «адвоката України», а події 2002 року викликали занадто велику напругу у відносинах між Варшавою та Києвом. Преса прогнозувала, що наростаюче «оходження» у двосторонніх відносинах, пов'язане з міжнародною ситуацією, запланованим відкриттям Меморіалу львівських орлят у Львові, процесом реабілітації солдатів Української Повстанської Армії (УПА) та шістдесятиріччям волинських подій, призведе до того, що українсько-польське стратегічне партнерство лопне як мильна бульбашка³⁹. Не бракувало думок серед публіцистів та політиків про те, що Польща активно домагається ролі представника інтересів України в новій Європі, вважаючи, що ця роль значно прискорить її вступ до європейських структур, а також істотно зміцнить її авторитет у Європі⁴⁰.

У той час, коли Європа намагалась відійти від України, Росія пропонувала сприятливий «політично-психологічний» клімат. 2002 рік для російсько-українських відносин став періодом ефективної та посиленої співпраці⁴¹. З початку 2003 року в українсько-польських відносинах панувала напруга, що виникла внаслідок підготовки до святкування 60-річчя волинських подій. Святкування відбулося без серйозних інцидентів⁴².

Рік Польщі в Україні (2004 р.) та Рік України у Польщі (2005 р.) мав, за задумом ініціаторів, наблизити обидві культури та допомогти відновити їм спільне коріння, створити шанс для нового діалогу, захоплення та розуміння відмінностей. Заходи відбувалися під гаслом: «Польща та Україна разом у Європі». На жаль, святкування були затьмарені проблемами, пов'язаними з приватизацією Металургійного комбінату в Ченстохові та будівництвом нафтопроводу Одеса-Броди, і як результат, Рік Польщі на думку багатьох експертів, став «черговим роком Росії» в Україні. На конференції «Україна та Польща: стратегічне партнерство в новій Європі», яка відкривала Рік Польщі в Україні і була організована в Києві в січні 2004 року Інститутом євроатлантичного співробітництва, Єжи Козакевич діагностував стан українсько-польських відносин, заявивши: «Ми спостерігаємо імітацію дружби та партнерства між елітами обох країн і майже нічого не залишилося з формули стратегічного партнерства між Польщею та Україною, яка колись була винайдена»⁴³.

Візове питання було своєрідним випробуванням стратегічного партнерства для обох сторін. Спочатку планувалося, що візи для громадян України будуть введені з 1 липня 2003 року. Таких домовленостей досягнуто 13 лютого 2003 року під час робочого візиту Президента України Леоніда Кучми до Варшави. Було вирішено, що громадяни Польщі їздитимуть до України без віз, а українці отримуватимуть польські візи безкоштовно. Президент Александр Квасневський підтвердив, що рішення було узгоджено з прем'єр-міністром Лешеком Міллером та міністром фінансів Гжегожем Колодкою. Спочатку планований термін було визначено до 1 жовтня 2003 року. Під час робочого візиту прем'єр-міністра Лешека Міллера до України 30-31 липня 2003 року було підписано угоду про правила особистого руху. Польські консульства почали видавати візи громадянам України з 1 вересня 2003 року, а з 1 жовтня вступили в силу нові правила перетину кордону. Польща запровадила безкоштовні візи для громадян України. Польські громадяни надалі могли подорожувати до України без віз. Хоча обидві сторони досягли максимального компромісу з цього питання, немає сумніву, що на впровадженні візового режиму втратила Україна.

У травні 2004 року Європейський союз прийняв «Європейську стратегію сусідства», яка включала бачення відносин розширеного Союзу з сусідами. Цей документ не давав Україні

³⁹ W. Krawczenko, *Pokusy 11 lat*, „Kijewskij telegraf” 08.10.2002, Claris nr 1152, 2002/10/08, Ambasada RP w Kijowie

⁴⁰ С. Лотоцький, С. Трохимчук, *Україна в світовому геополітичному просторі*, Львів 2002, с. 108.

⁴¹ 2002 рік оголошено роком України в Росії, а 2003 рік став роком Росії в Україні. Проявом покращення українсько-російських відносин стало підписання Президентами України та Російської Федерації договору про державний кордон, що визначав сухопутний кордон між двома країнами (28 січня 2003 р.)

⁴² Більше К. Jędraszczyk, *Strategiczne...* op.cit, s. 249 – 299.

⁴³ *Україна та Польща імітують дружбу*, „Львівська Газета”, 26.01.2004.

надії на вступ до ЄС у найближчому майбутньому. Це викликало розчарування в Україні. Польща продовжувала зберігати свою позицію щодо необхідності окреслення чіткої перспективи інтеграції для України. Польща відмовлялася ставити Україну в один ряд з іншими сусідами Союзу, прагнучи виокремити її в політиці сусідства. Більшість країн відмовлялися робити будь-які обіцянки, які передбачають можливість вступу України до ЄС. Франція була найсильнішим супротивником. Польща намагалася лобіювати українського партнера в Європейському парламенті. Діяльність польських європарламентарів складала враження, що іноді Польща більше стурбована «європейським вибором» України, ніж сама Україна⁴⁴. Навіть серед українських євроентузіастів виникали сумніви, чи вдасться Україні коли-небудь увійти до Європейського Союзу.

Політична криза в Україні в листопаді 2004 року була спричинена масовими порушеннями під час другого туру виборів. Результати другого туру виборів принесли перемогу Віктору Януковичу. Це викликало масові соціальні протести в Києві та багатьох українських містах.

У Польщі також очікувалось шахрайство на виборах, тому ще перед початком другого туру влаштовувалися демонстрації перед посольством України у Варшаві з вимогами щодо прозорості виборчого процесу. Гасло «Київ - Варшава - спільна справа» також з'явилося на студентських демонстраціях

Тягар політичних рішень щодо майбутнього президентства ліг на плечі ще правлячого президента Кучми⁴⁵. Уже 23 листопада 2004 року він зв'язався з президентом Александром Квасневським. Прибічник Віктора Ющенка та колишній міністр закордонних справ Борис Тарасюк також прибув до Варшави 25 листопада, з проханням до польської влади не визнавати результати президентських виборів. Колишній президент Лех Валенса також взяв участь у Помаранчевій революції. Виступивши на Майдані Незалежності, він проявив свою солідарність з українським протестним рухом.

Президент Квасневський взяв участь у місії посередництва, а також залучив до неї президента Литви Валдаса Адамкуса та представника ЄС Хав'єра Солана. Такий склад групи гарантував, що Польщу не осудять за втручання у справи України і польсько-російську гру. Місія прибула до Києва 26 листопада. Також до України приїхала делегація польського сейму з маршалом Юзефом Олексі, віце-спікером Казімежом Уяздовським, лідером СДЛС Кшиштофом Яняком та лідером СДПІ Марекком Боровським.

На початку грудня 2004 р. у Варшаві, Кракові, Ольштині, Гданську, Любліні та Перемишлі відбулися спонтанні демонстрації на підтримку «Помаранчевої революції». Молодь з Польщі організувала поїздки на віче до Львова та Києва. У Польщі критика «Помаранчевої революції» була відносно слабкою і обмежувалася в основному середовищем газети «Ні» Єжи Урбана та Лігою польських родин.

Результатом так званої «місії Квасневського» було рішення про створення робочої групи, завданням якої був пошук шляхів подолання політичної та соціальної кризи. Український парламент прийняв резолюцію про те, що результати другого туру були сфальсифіковані, а президент Кучма 29 листопада оголосив про повторне проведення другого туру виборів. Це рішення було офіційно підтверджено Верховною Радою України 3 грудня 2004 року, а також призначено дату чергових виборів на 26 грудня 2004 року. Повторний другий тур виборів приніс перемогу Віктору Ющенку. Польські політичні сили були сконсолідовані у підтримці протестів в Україні. Перемога Ющенка ототожнювалася з проєвропейським курсом України, швидкою модернізацією країни та реалізацією польських державних інтересів. Образ «помаранчевої революції» ідеально вписувався у бачення Гедройца та нагадував польський шлях до свободи. Польська участь у «помаранчевій революції» призвела до охолодження польсько-російських відносин. Польща, через соціальну і політичну участь у протестах в Україні, показала Європі свою здатність відігравати роль творця східної політики в ЄС.

На шляху до прагматизму

У перші місяці правління «помаранчевої влади» українська зовнішня політика нагадувала своєрідний «бліцкриг на Брюссель». Помилковим було вважати, що використання

⁴⁴ B. Surmacz, *Stosunki Ukrainy z Polską*, [w:] *Ukraina w stosunkach międzynarodowych*, Lublin 2007, s. 214-215.

⁴⁵ *Zakulisowa historia rewolucji*, „Gazeta Wyborcza”, 03.04.05.

символічного капіталу Майдану та «помаранчевої революції» дозволить «авансом» отримати швидку реакцію керівництва Європейського Союзу щодо європейських перспектив України. Такі очікування не виправдалися.

Труднощі внутрішнього розвитку Європейського Союзу та політики його розширення також діяли проти України (відмова від Конституційного договору Союзу у Франції та Нідерландах, проблеми з адаптацією нових членів Європейського Союзу та проблеми з відповідністю умовам вступу до Союзу з боку Болгарії та Румунії). Нарешті, давні хвороби української влади також стали очевидними – безвідповідальне ставлення до виконання власних зобов'язань та низька ефективність роботи державного апарату⁴⁶.

Після приходу до влади президента Ющенка⁴⁷ та початкового ентузіазму не тільки серед польських політиків, але й раптової зміни стереотипів поляків щодо українців, настав час боротьби з реаліями, що випливають з приєднання Польщі до Європейського Союзу. Перспектива вступу Польщі до Шенгенської зони змусила обидві країни спробувати звести до мінімуму наслідки обмежень на прикордонний рух. Однією із таких домовленостей була угода про малий прикордонний рух, що дозволило вільно перетинати кордон (на підставі спеціальних документів). Угода стосувалася, перш за все, осіб, які живуть в 30-кілометровій прикордонній зоні. Українська сторона зберегла асиметрію візових вимог для польських громадян, відмовляючись від введення віз.

Дуже важливою, хоч і досить символічною подією в польсько-українських відносинах було відкриття Меморіалу львівських орлят 24 червня 2005 року. Під час церемонії були відкриті пам'ятники французьким піхотинцям та американським льотчикам, які протягом майже десяти років були причиною конфлікту⁴⁸.

Незмінно актуальною для Польщі та ЄС, залишається проблема майбутнього України, яка ускладнилася анексією Криму та конфліктом на Сході України. Звичайно, зникли побоювання Польщі та Західної Європи щодо «російської альтернативи» та «російського вибору» України. Однак, у зв'язку з новими викликами для української політики та кризи в ЄС, знову постає питання про «третій шлях». Проте, цього разу країни ЄС більше зацікавлені в цьому, ніж Україна.

Монографії

Sałka M., Polska-Rosja-Ukraina. Perspektywy, szanse i zagrożenia, [w:] Polska o Rosja. Strategiczne sprzeczności i możliwości dialogu, red. A. Magdziak – Miszewska, Warszawa 1998.

Fedorowicz K., Ukraina w polskiej polityce wschodniej w latach 1989 – 1999, Poznań 2004.

Giedroyc J., Autobiografia na cztery ręce, Warszawa 1994.

Gill W., Gill N., Stosunki Polski Ukrainą w latach 1991 – 1993, Toruń - Poznań 1994

Jędraszczyk K., Cmentarz czy panteon? Konflikt wokół Cmentarza Orłąt Lwowskich, Poznańskie Studia Wschodoznawcze, Poznań 2004.

Jędraszczyk K., Strategiczne partnerstwo ukraińsko – polskie. Polska w polityce niepodległej Ukrainy, aneks – kalendarium, Poznań 2010, ss.426.

Olszański T. A., Trud niepodległości. Ukraina na przełomie tysiącleci, Kraków 2003.

Strzelczyk J., Ucieczka ze Wschodu. Rosja w polskiej polityce 1989-1993, Warszawa 2002.

⁴⁶ W. Fesenko, *Rok po pomarańczowej rewolucji, Ukraina bliżej Europy*, Fundacja im. Stefana Batorego, Warszawa 2005, s. 36-31.

⁴⁷ Леонід Кучма і Віктор Ющенко попросили президента Польщі А. Квасневського про посередництво у вирішенні кризи. Польща спочатку погодилася, але зважаючи на членство Польщі в ЄС, це вимагало консультацій з ЄС. Посередницька група була відправлена з Польщі до України з метою підготовки можливого візиту Президента Квасневського. 26 листопада Олександр Квасневський приїхав до України, а разом з ним президент Литви Валдас Адамкус, верховний представник ЄС з питань зовнішньої політики і безпеки Хав'єр Солана, а також представники ОБСЄ та Держдуми РФ. У «круглих столах», окрім вищезгаданих осіб, також взяли участь лідер опозиції Ющенко, президент Кучма і Віктор Янукович. Після трьох раундів переговорів було досягнуто компромісу. Влада погодилася на повторне проведення другого туру виборів, але за умови, що опозиція підтримає в парламенті конституційну реформу, обмежуючу прерогативи президента на користь парламенту і уряду. Див.: М. Bosacki, M. Wojciechowski, **Zakulisowa historia rewolucji**, „Gazeta Wyborcza” nr 77, 02.04.2005, s. 22.

⁴⁸ Більше про конфлікт навколо відбудови та відкриття кладовища: Сндрачик, К., Українсько-польська суперечка навколо відбудови Цвинтаря Орлят у Львові, в: Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, Вісник Харківського національного університету ім.В.Н.Каразіна, Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, Видавництво ХНУ ім. В.Н. Каразіна, Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. Вип.8, 2006, С.184-195; K. Jędraszczyk, *Cmentarz czy panteon? Konflikt wokół Cmentarza Orłąt Lwowskich*, Poznańskie Studia Wschodoznawcze, Poznań 2004.

- Surmacz B., Stosunki Ukrainy z Polską, [w:] Ukraina w stosunkach międzynarodowych, Lublin 2007.
Surmacz B., Stosunki Ukrainy z Polską, w: Ukraina w stosunkach międzynarodowych, pod red. M. Pietrasia, T. Karuśniaka, Lublin 2007, s. 213.
Интернет-джерела
Дацюк С., Конец многовекторности, Центр стратегических инициатив, www.csi.com.ua, (23.09.2005).
Декларація про державний суверенітет України, портал Нормативні акти України, www.nau.kiev.ua/cgi-bin (20.03.2003).

УДК 32.019.51
ББК 68.35

Ганна Жекало

ЕЛЕМЕНТИ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО КОНФЛІКТУ)

Стаття є продовженням вітчизняної наукової розвідки, присвяченій сутності та природі війни нового типу - гібридної. Акцентовано, що термін «гібридна війна» цілком підходить для опису сучасної форми конфлікту, який характеризується невизначеною та розмитою природою, де традиційні форми війни переплітаються з організованою злочинністю, тероризмом і іррегулярними конфліктами. В дослідженні аналізуються елементи гібридної війни, зокрема особливості використання квазівійськових, дипломатичних, інформаційних, економічних та інших засобів з метою досягнення стратегічних політичних цілей. Кожний із цих засобів як військових, так і невійськових розцінюється як зброя і використовується у воєнних діях.

Ключові слова: *гібридна війна, інформаційна війна, кібер-війна, дипломатія, регулярні війська, нерегулярні військові формування.*

Сьогодні світ зіткнувся із новим нетрадиційним видом конфлікту – гібридною війною, який охопив різні сфери життя та проти якого ще не вироблено механізмів для регулювання та розв'язання. Такого роду конфлікт досить важко контролювати через слабкий рівень його можливої інституціоналізації, непередбачуваність, постійні маніпуляції.

Взагалі термін «гібридна війна» з'явився в 2005 році і згодом використовувався для опису стратегії, використовуваної «Хезболлою» в Ліванській війні 2006 року. З тих пір, термін «гібрид» став домінувати в дискурсі про сучасну війну та став застосовуватись як основна концепція для сучасної стратегії війни [10]. Гібридність проявилась в тому, що недержавні актори демонстрували військові здібності поряд із державними із широким використанням нетрадиційних методів ведення війни.

Після 2014 р., коли Росія почала демонструвати елементи гібридної війни проти України, нехтувати принципами та нормами міжнародної безпеки та становити загрозу для мирного співіснування європейських держав кількість наукових праць, де характеризується суть та принципи гібридної війни різко зростає. Зокрема, варто відмітити колективні монографії «Світова гібридна війна: український фронт» під редакцією В. Горбуліна, «Гібридна війна: in verbo et in praxi» за редакцією Р. Додонова, монографію І. Руценка «Російсько-українська гібридна війна. Погляд соціолога», аналітичне видання Центру Разумкова «Гібридна війна Росії – виклик і загроза для Європи» та інші. Це також численні статті в наукових виданнях, присвячені вивченню сутності та особливостей гібридної війни й особливо гібридної війни Росії проти України, авторами яких є такі вітчизняні науковці як О. Саєнко, С. Асланов, Л. Чекаленко, В. Леонов, М. Требін, Є. Магда, Ю. Радковець та інші. Однак, окремі аспекти теорії і практики гібридності у боротьбі все ще потребують детального вивчення, адже набір дій у гібридній війні непередбачуваний та змінюється швидкими темпами. Тому, дане дослідження є продовженням вже існуючих видань визначеної проблематики. А зважаючи на те, що агресія Росії проти України все ще продовжується і часто набирає інших форм, дане питання становить значну актуальність.